

17 AĞUSTOS DEPREMİYLE İLGİLİ SORUMLULUK ATIFLARI

*Sevim Cesur**

Ö Z

17 Ağustos Depremi sonrasında Deprem Bölgesinde ve depremi yaşamamış bir bölgede yürütülen bu çalışmada, gündelik bilgi içerisinde sorumluluk atıfları incelenmiştir. Katılımcılar Deprem Bölgesi ve Depremi Yaşamamış iki bölgeden, 7-12, 13-17, 18-22, 23-33, 34 ve üstü olmak üzere 5 yaş grubundan seçilmiştir. Toplam 180 katılımcının cevapları veri olarak kullanılmıştır. Çalışmada araştırmacı tarafından hazırlanan üç anket kullanılmıştır.

Depremi nedenlerinde hem doğal Nedenler hem de İlahi Nedenler Dışsal, Sabit ve Kontrol Edilemez görülmektedir. Hatalı Yapılanma Temasında ise katılımcıların bu nedeni büyük oranda yine Dışsal fakat Geçici ve Kontrol Edilebilir olarak gördükleri bulunmuştur.

Sorumlulukla ilgili cevaplarda, hatalı yapılanmaya dikkat edilmesi, bilinçlenme ve önlem alınmasının önemi ve yardımlaşma ve dayanışmanın rolü çok büyük oranda ifade edilmiştir. Sorumluluk temaları, katılımcıların geçmiş depremle ilgili herhangi bir sorumluluk almak istemediklerini göstermiştir.

* İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü

Responsibility Attributions On 17th August Earthquake**A B S T R A C T**

This study was conducted in the Earthquake Region and a non-earthquake region following the Earthquake of August 17th. It investigated the responsibility attributions regarding the earthquake. Participants were from the Earthquake Region and from a non-earthquake region, and they were grouped in five age categories as 7-12, 13-17, 18-22, 23-33, 34 and above. The data consisted of the total responses of 180 participants. 3 interviews were constructed for the research.

In the causal dimensions of attributions about the earthquake, both natural causes and divine causes were seen as External, Stable and Uncontrollable. The faulty buildings theme was thought of as External, but Unstable and Controllable.

Faulty buildings, being conscious about the earthquake, taking precautions, solidarity and helping were the most frequently mentioned themes by the participants. Responsibility themes showed that participants did not want to take any responsibility for the Earthquake.

17 Ağustos Depremi sonrasında Deprem Bölgesinde ve depremi yaşamamış bir bölgede yürütülen bu çalışmanın amacı, insan iradesi dışında gelişen depreme dair sorumluluk atıflarını incelemektir. Çalışmanın teorik yapıtaşlarından biri Sosyal Temsiller Teorisi, diğeryse atıf teorileridir.

Sağduyusal alanda önemli yer tutan atıfların psikolojideki yansıması Heider'le başlamaktadır. Heider'e göre, sağduyu psikolojisinde, bir faaliyetin sonucu iki şart kümesine dayanabilir; insanla ilgili içsel faktörler ve çevredeki faktörler (i.y.e. Semin & Manstead, 1983).

Heider'den sonra atıfları çalışmaya başlayan Weiner (1985) içsellik/dışsallık boyutundan başka, ikinci bir nedensellik boyutuna, yani sabitlik/ değişkenliğe ihtiyaç duyulduğunu iddia etmiştir. Çünkü içsel nedenler arasında bazıları geçicidir, bazıları nisbeten sabittir. Örneğin yetenek sabitken, duygu durumu ve çaba daha değişkendir. Daha sonraları, bu nedenlerin bazılarının isteğe bağlı olarak kontrolle (çaba gibi) değiştirilebileceği gözönüne alındığında, bunlara kontrol edilebilirlik boyutu da eklenmiştir. Dolayısıyla, nedenler teorik olarak 8 hücreden birine yerleştirilebilir (2 odak seviyesi * 2 sabitlik seviyesi * 2 kontrol edilebilirlik seviyesi).

Heider (i.y.e. Semin & Manstead, 1983) sorumluluk atıfları konusunda da günlük hayatın naif psikolojisiyle ilgili analizleri çerçevesinde yorumlar yapmıştır. Naif gözlemcinin sorumluluk atfetmesi için pek çok atıf kriteri tanımlamıştır ve bu çevresel ve kişisel güçleri faaliyetin sonucuna olan göreceli etkisine göre sıralamıştır. Heider'e göre, bu sorumluluk seviyeleri fail-çıktı bağı, nedensellik, öngörme, niyetlilik ve meşrulaştırabilme şeklinde "ilkel" olan farklılaşmamış atıflardan "sofistike" atıflara doğru gelişme gösterir.

Passmore'a göre (i.y.e. Hewstone, 1989) hiçbir atıf veya açıklama içkin olarak doğru/makul değildir, tarihsel zamanda kabul edilebilirliği değişebilir (cadı avcılığı açıklamaları gibi). Morris ve Peng (1994), Evans-Pritchard ve Levy-Bruhl gibi antropologların atıf kalıplarının sosyal yapıları veya kültürel sembol sistemlerini yansıtacak şekilde çeşitlilik gösterdiğini bulduklarını aktarmaktadır. Dolayısıyla açıklamalar sosyal ve kültürel inançlarla doğrudan bağlantılıdır. İnançlar doğrultusunda getirilen açıklamaların toplumdaki pek çok insan tarafından paylaşıyor olması, atıf teorisini sağduyu çalışmalarına geri taşımakta ve daha ziyade gözardı edilen "bu atıflar nereden gelir?" sorusunu gündeme getirmektedir (Moscovici & Hewstone, 1983). Hewstone (1989) bu soruyla ilgili olarak ideolojilerin, tutumların ve inanç gibi yapıların

incelenebileceğini fakat sağduyudaki nedensel açıklamaları anlayabilmek için tam anlamıyla sosyal bir bilgi olan sosyal temsilleri tercih ettiğini ifade etmektedir. Moscovici (1984), sosyal temsilleri “Kişilerarası iletişim yoluyla günlük hayatın akışından kaynaklanan kavramlar, ifadeler ve açıklamalar kümesi” olarak tarif etmektedir. Ve Moscovici’ye göre sosyal temsiller “sağduyunun çağdaş versiyonudur.”

Hewstone’a göre (1989) sosyal temsiller kavramı paylaşılan sosyal inançlar ve bilgi üzerine odaklanarak sağduyunun atıf teorisi içine tekrar alınabileceği bir araç sunmaktadır. Ayrıca, atıfların kültürel olarak paylaşılan bir şekilde ortaya çıkıyor olması atıflara temel teşkil eden daha geniş inançların çalışılması gereğini getirmektedir. Sosyal temsiller kavramı sosyal seviyedeki atıf kalıplarını analiz etmek için, farklı kültürlerdeki açıklamaları incelemek için bir araç sağlamaktadır.

Moscovici ve Hewstone’a göre (1983) temsillerle açıklamalar arasındaki bağ; temsilleri, uygun açıklamalar sunmadan önce bilgiyi seçme, sınıflandırma çerçeveleri olarak görmektir. Açıklamaların toplumda nasıl ortaya çıktığı, nasıl evrimleştiği sosyal temsiller teorisinin konusudur. Sağduyu açıklamaları bilimsel bilginin dönüşümünün bir sonucu olarak ortaya çıkabilmektedir. Öte yandan, sosyal bilginin ve sağduyunun analizi atıf yaklaşımının bugünkü sınırlarının ötesine geçilmesini sağlayacaktır. Zira, bilginin nasıl dönüştüğünü ve toplumda nasıl temsil edildiğinin, nereden geldiğinin ve insanların onlarla ne yaptığının derinlemesine analizi yapılmadan sosyal açıklamaların yeterli bir teorisini öneremeyiz. Açıklamaların toplumda nasıl ortaya çıktığını, geliştiğini inceleyen Sosyal Temsiller Teorisi, bu araştırmanın teorik çerçevesinin yapıtaşlarındandır.

Bu çalışmanın amacı doğal bir afet olan depremle ilgili sorumluluk atıflarını ve bu atıfları etkileyebilecek muhtemel bazı değişkenleri incelemektir.

Yöntem

Katılımcılar

17 Ağustos Depremi sırasında bölgede olan (İzmit ve Adapazarı) 90 depremlerde ve 17 Ağustos Depremini hissetmemiş bir bölgede (Samsun) yaşayan 90 katılımcı ile görüşmeler yapılmıştır.

Her iki grupta da katılımcılar 7-12, 13-17, 18-22, 23-33, 34 ve üstü gibi, her bir yaş grubunda 18 kişi olmak üzere beş yaş grubuna ayrılmıştır. İlk üç yaş grubu hem gelişim dönemleri (çocukluk, ilk ergenlik, son ergenlik) hem de okul

dönemleri (ilkokul, ortaokul-lise ve üniversite) dikkate alınarak düzenlenmiştir. Son iki dönem de yetişkinlik dönemini ikiye ayırmaktadır. Gelir düzeyi araştırmanın problemleri bakımından önem teşkil etmediğinden ve gelir düzeyinin değişkenlere muhtemel etkisini önlemek üzere, her iki bölgedeki katılımcılar orta ekonomik düzeyden seçilmişlerdir. Tablo 1’de katılımcıların bölge, yaş ve eğitimlerine göre dağılımları verilmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Bölgeye, Yaş Gruplarına ve Eğitime Göre Dağılımları

DEPREM BÖLGESİ							
EĞİTİM							
YAŞ GRUBU	ilkokul öğrencisi	ortaokul - lise öğrencisi	üniversite öğrencisi	ilkokul mezunu	ortaokul-lise mezunu	üniversite mezunu	Toplam
7-12 yaş	18	-	-	-	-	-	18
13-17 yaş	2	16	-	-	-	-	18
18-22 yaş	-	2	9	1	6	-	18
23-33 yaş	-	-	2	5	9	2	18
34 yaş üstü	-	-	-	9	3	6	18
Toplam	20	18	11	15	18	8	90
SAMSUN							
EĞİTİM							
YAŞ GRUBU	ilkokul öğrencisi	ortaokul - lise öğrencisi	üniversite öğrencisi	ilkokul mezunu	ortaokul-lise mezunu	Üniversite mezunu	Toplam
7-12 yaş	14	4	-	-	-	-	18
13-17 yaş	-	18	-	-	-	-	18
18-22 yaş	-	1	6	3	8	-	18
23-33 yaş	-	-	2	5	2	9	18
34 yaş üstü	-	-	-	4	10	4	18
Toplam	14	23	8	12	20	13	90

Aletler

Anket 1 (Demografik Bilgi ve Deprem Yaşantısı)

Marmara Depremi sonrası bölgede yürütülen bir psikolojik destek projesi çerçevesinde hazırlanan bir anketten yararlanılarak geliştirilmiş olan bu anket, bazı demografik sorular ve deprem yaşantısıyla ilgili sorular içermektedir (Şendil ve diğ. 2000). Anket, Deprem Bölgesi ve Depremi Yaşamamış Bölge için iki ayrı form şeklinde hazırlanmıştır. Depremi Yaşamamış Bölge için hazırlanan anket, 14 sorudan oluşmaktadır. Soruların 3 tanesi çoktan seçmeli, diğerleri açık uçludur.

Anket 2 (Deprem Nedenleri ile İlgili Mülakat)

Depreme dair açıklamaları almaya yönelik olarak hazırlanmış 12 yarı yapılandırılmış sorudan oluşmaktadır. Bu sorular depremin nedenleri, nasıl oluştuğu, depremin verdiği zararda insanların veya kişinin kendisinin rolü, depremle ilgili toplumsal veya bireysel olarak neler yapılabileceği gibi soruları içermektedir.

Anket 3 (Tutum Anketi)

Bu anket, Ahlak, Bilim, Din, Kader ve Sorumluluk kavramlarına dair tutumları öğrenmek amacıyla hazırlanmıştır. Marmara Depremi sonrası bölgede yürütülen bir psikolojik destek projesi çerçevesinde hazırlanan ve depreme dair anne ve çocukların tepkilerinin karşılaştırıldığı bir çalışmada kullanılan anket, bu anketin hazırlanmasında temel oluşturmuştur (Cesur, Şendil, Çınar, Kızıldağ ve İşman, 2000). Din ile ilgili 3 tutum anketi incelenerek (Ergun, Kılıç ve Mrkaljevic, 1998; Kötehne, 1999; Tolunay, 2001) 8 adet soru hazırlanmıştır. Sorumlulukla ilgili alt test hazırlanırken California Psychological Inventory'nin (Demirtürk, 1987) sorumluluk alttestinden yararlanılmıştır. Bilim, kader, ahlakla ilgili sorular hazırlanırken de, bunların din ve sorumlulukla ilgili hazırlanmış alt testlerle paralellik göstermesine çalışılmıştır. 42 kişiyle yapılan pilot uygulama sonucunda Cronbach alfa değerleri din, bilim, kader, ahlak ve sorumluluk alttestleri için.71 ile.85 arasında bulunmuştur. Anket nihai olarak bu beş alt alanla ilgili (Dinle ilgili 8, Ahlakla ilgili 5, Bilimle ilgili 8, Kaderle ilgili 6, Sorumlulukla ilgili 6) toplam 32 sorudan oluşmaktadır. Bu tutum anketi, katılımcılardan 18 yaş ve üstündekilere uygulanmıştır.

İşlem

Anket 1 ve 3 katılımcıların eğitim düzeyi dikkate alınarak ya katılımcıların kendileri tarafından ya da araştırmacının soruları sorup katılımcılardan aldığı cevapları anketlere yazmasıyla cevaplandırılmıştır (bu ikinci yol, ilkokulu bitirmemiş veya ilkokul mezunu olup da okuma-yazmada zorluk yaşayan, genelde ev kadını olan katılımcılar için uygulanmıştır). Anket 2'nin mülakatları ise bir teyp kasedine kaydedilmiştir.

Sonuçlar***Depremin Nedenleriyle İlgili Cevapların Nedensel Boyutları***

Tablo 2'de depremin nedenleri sorusuna verilen cevapların yüzdeleri görülmektedir. Doğal nedenler, İlâhi nedenler ve Hatalı yapılanma cevapları sırasıyla en fazla verilen cevaplardır.

Tablo 2. Depremin Nedenleri Sorusunda Elde Edilen Temaların Yüzdeleri

Temalar	%
Doğal nedenler	61,7 (n=111)
İlâhi nedenler	30,6 (n=55)
Hatalı yapılanma	17,2 (n=31)
Diğer nedenler	3,9 (n=7)
Boş/Bilmiyorum	12,2 (n=22)

Bu nedenlerin her birinin Nedensel boyutları değerlendirilmiştir. Tablo 3'de Doğal Nedenler temasının Nedensel Boyutları görülmektedir. Doğal Nedenler Teması en fazla yüzdeyle, Dışsal, Sabit ve Kontrol edilemez olarak görülmektedir.

Tablo 3. Doğal Nedenler Temasının Nedensel Boyut Yüzdeleri

	Frekans	Yüzde
Dışsal-sabit-kontrol edilemez	102	93,6
Dışsal-geçici-kontrol edilebilir	5	4,6
İçsel-geçici-kontrol edilebilir	1	0,9
Dışsal-sabit-kontrol edilebilir	1	0,9
Toplam	109	100

İlahi Nedenler Temasının Nedensel Boyutlarına bakıldığında, bu nedenler de Doğal Nedenler gibi, Dışsal, Sabit ve Kontrol Edilemez olarak görülmektedir (Bkz. Tablo 4).

Tablo 4. İlahi Nedenler Temasının Nedensel Boyut Yüzdeleri

	Frekans	Yüzde
Dışsal-sabit-kontrol edilemez	29	56,9
Dışsal-geçici-kontrol edilebilir	9	17,6
Dışsal-geçici-kontrol edilemez	11	21,6
İçsel-geçici-kontrol edilebilir	1	2,0
İçsel-sabit-kontrol edilemez	1	2,0
Toplam	51	100

Hatalı Yapılanma Teması en fazla oranda, Dışsal, Geçici ve Kontrol Edilebilir olarak görülmektedir (Bkz. Tablo 5).

Tablo 5. Hatalı Yapılanma Temasının Nedensel Boyut Yüzdeleri

	Frekans	Yüzde
Dışsal-geçici-kontrol edilebilir	29	90,6
İçsel-geçici-kontrol edilebilir	2	6,3
Dışsal-sabit-kontrol edilebilir	1	3,1
Toplam	32	100,0

Depremi Verdiği Zararda İnsanların Rolü

“Depremi verdiği zararda insanların rolü nedir?” sorusuna verilen cevapların büyük çoğunluğunu Hatalı Yapılanma (n=102, %40.5) oluşturmaktadır. İnsanların rolü var deyip bu rolün ne olduğunu belirtmeyenlerin yüzdesi ikinci sırada gelmektedir (n=49, 19.4). Daha sonra Hatalı Yapılanma’ya paralel bir cevap olan Bilinçsizlik cevabı gelmektedir (n=24, %9.5) (Bkz. Tablo 6).

Tablo 6. “Depremi verdiği zararda insanların rolü” Sorusunda Elde Edilen Temaların Yüzdeleri

Temalar	% (n)
Hatalı Yapılanma	40,5 (n=102)
İnsanların Rolü Var	19,4 (n=49)
Bilinçsizlik	9,5 (n=24)
İnsanların Rolü Yok	6,7 (n=17)
Organizasyon Eksikliği	5,6 (n=14)
Dine Aykırı Davranışlar	4,0 (n=10)
Çıkarıcılık/Sorumsuzluk	3,6 (n=9)
Çevre Kirliliği	1,2 (n=3)
Boş/Bilmiyorum	9,5 (n=24)

Depremi verdiği zararda sorumlu olarak en fazla İnsanlar (n=60, %28,2) Onlar (n=26, %12,2) ve İnşaatçılar (n=21, %9,9) belirtilmiştir.

Sorumluluk atıfları, “Biz” diyenler ve demeyenler şeklinde, “İçsel ve İçsel Olmayan” diye iki kategoriye ayrılmıştır ve bağımlı değişken olarak kullanılmıştır.

Logistic Regresyon analizinde, Demografik değişkenlerden Eğitim ile İçsel atıflar arasında bir ilişki bulunmuştur ($B=.18$, $R=.17$, $p<.05$). Eğitim seviyesi arttıkça İçsel atıf yapma oranı da artmaktadır.

Depremi Verdiği Zararda Sizin Rolünüz

Depremi verdiği zararda katılımcıların bireysel rolü sorulduğu zaman, en fazla verilen cevap “Benim zararım yok” (n=75, %40,8) olmuştur. İkinci sırada “Yanışlara engel olmadım” (n=20, %10,9) cevabı gelmektedir. Daha sonra küçük yüzdelere bireysel rollere ilişkin cevaplar ya da neden rolü olmadığına dair açıklamalar gelmektedir (Bkz. Tablo 7).

Tablo 7. “Depremi verdiği zararda sizin rolünüz” Sorusunda Elde Edilen Temaların Yüzdeleri

Temalar	% (n)
Benim zararım yok	40,8 (n=75)
Yanışlara engel olmadım	10,9 (n=20)
Herkesin vardır	9,2 (n=17)
Dine Aykırı Davranışlar	4,9 (n=9)
Ben daha küçüküm	4,3 (n=8)
Ben Deprem Bölgesinde değildim	4,3 (n=8)
Ben inşaatla uğraşmadım	3,3 (n=6)
Kurtarmaya katılamadım	1,6 (n=3)
Bu doğal bir olay	1,6 (n=3)
Boş/Bilmiyorum	19 (n=35)

Depremın zararıyla ilgili sorumlulukta, en fazla yüzdeyle “Benim rolüm yok” (n=97, %53) diyenler gelmektedir. Sonraki sırada, sorumluluğu “Biz” (n=22, %12) ve “Ben” (n=20, %10.9) diyerek kendilerinde arayanların cevapları vardır.

Logistic Regresyon analizinde tutum ölçeğinin sorumluluk alt testiyle İçsel atıflar arasında bir ilişkiye rastlanmıştır (B=.14, R=.14, p<.05). Sorumluluk puanı arttıkça içsel atıf yapma oranı da artmaktadır.

Aynı Facianın Tekrar Olmaması İçin Yapılabilecekler

“Aynı facianın tekrar olmaması için neler yapılabilir?” sorusuna verilen cevaplar arasında en fazla yüzdeyi Bilinçli Yapılanma (n=115, %44,6) ve Halkın bilinçlenmesi (n=34, %13,2) almaktadır. Daha sonra “Depremın olması engellenemez, bu yüzden bir şey yapılamaz” (n=32, %12,4) cevabı gelmektedir (Bkz. Tablo 8).

Tablo 8. “Aynı facianın tekrar olmaması için yapılabilecekler” Sorusunda Elde Edilen Temaların Yüzdeleri

Temalar	% (n)
Bilinçli yapılanma	44,6 (n=115)
Halkın bilinçlenmesi	13,2 (n=34)
Depremın olması engellenemez	12,4 (n=32)
Korunma/tedbir alma	9,7 (n=25)
Dini sorumlulukların yapılması	6,2 (n=16)
Bilime önem verilmeli	3,5 (n=9)
Kurtarmaya önem verilmeli	2,7 (n=7)
Çevre korunmalı	2,3 (n=6)
Boş/Bilmiyorum	5,4 (n=14)

Bu soruda, gelecekteki bir depremle ilgili muhtemel sorumlulara dair cevaplar alınmıştır. Cevapların yarısı herhangi bir özne belirtmeksizin, edilgen formunda verilmiştir (yapılmalı gibi) (n=86, %49,4). Daha sonraki en büyük oranı “Biz” (n=31, %17,8) cevabı almaktadır.

Logistic Regresyon analizine göre, tutum ölçeğinin Sorumluluk alt testiyle İçsel atıf yapma arasında olumlu bir ilişki vardır (B=.23, R=.21, p<.05). Sorumluluk puanı arttıkça “Aynı facianın tekrar olmaması için neler yapılabilir?” sorusuna İçsel atıfla cevap verme oranı da artmaktadır.

Deprem Karşısında Toplumsal Olarak Neler Yapılabileceği

Deprem karşısında toplumsal olarak neler yapılabileceği sorulduğunda, katılımcılar büyük bir yüzdeyle Bilinçlenme ve Önlem almaktan bahsetmişlerdir (n=92, %41,8). Bu cevaba yakın bir yüzdeyle, 17 Ağustos depreminde de çok sıklıkla rastlanan Yardımlaşma ve Toplumsal Dayanışmanın gerçekleştirilebileceğini söylemişlerdir (n=86, %39,1) (Bkz. Tablo 9).

Tablo 9. “Deprem karşısında toplumsal olarak neler yapılabileceği” Sorusunda Elde Edilen Temaların Yüzdeleri

Temalar	% (n)
Bilinçlenme/Önlem alma	41,8 (n=92)
Yardımlaşma	39,1 (n=86)
Kurtarma	5,5 (n=12)
Dini sorumlulukları yerine getirme	3,2 (n=7)
Bir şey yapılamaz	3,2 (n=7)
Yöneticilere dikkat edilmesi	2,3 (n=5)
Boş/Bilmiyorum	5 (n=11)

Tıpkı “Aynı facianın olmaması için neler yapılabilir?” sorusunda olduğu gibi, bu soruda da, gelecekteki olası bir depremle ilgili muhtemel sorumlulara dair cevaplar alınmıştır. Bu sorunun cevapları da aynı paraleldedir. Cevapların çoğu herhangi bir özne belirtmeksizin, edilgen formunda verilmiştir (yapılmalı gibi) (n=68, %38,9). Daha sonraki en büyük oranı “Biz” (n=37, %21,1) cevabı almaktadır.

Deprem Karşısında Bireysel Olarak Neler Yapılabileceği

Deprem karşısında bireysel olarak neler yapılabileceği sorulduğunda, katılımcılar büyük bir yüzdeyle Depremzedelere yardım yapabileceklerini söylemişlerdir (n=86, %39,8). İkinci olarak, kendilerini bilinçlendirebileceklerini, depreme karşı önlem alabileceklerini belirtmişlerdir (n=57, %26,4). Bireysel olarak pek bir şey yapılamayacağı cevabı üçüncü sırada yer almaktadır (n=41, %19) (Bkz. Tablo 10).

Tablo 10. “Deprem karşısında bireysel olarak neler yapılabileceği” Elde Edilen Temaların Yüzdeleri

Temalar	% (n)
Yardımlaşma	39,8 (n=86)
Bilinçlenme/Önem alma	26,4 (n=57)
Pek bir şey yapamam	19 (n=41)
Kurtarma	4,2 (n=9)
Dini sorumlulukları yerine getirme	4,2 (n=9)
Boş/Bilmiyorum	6,5 (n=14)

Deprem karşısında bireysel olarak neler yapılabileceği sorusunda, sorumluluk iki türlü cevaplandırılmıştır. Katılımcılar çok büyük bir yüzdeyle bireysel birşeyler yapabileceklerini söylemişlerdir (n=128, %71,1). Bireysel bir şey yapamam diyenlerin yüzdesi (n=41) 22,8'dir.

Tartışma

Bulgular yorumlanırken katılımcıların verdikleri cevaplardan örnekler de sunulacaktır. Her bir örnek cevabın sonunda parantez içinde, bu cevabın hangi katılımcıya ait olduğunu belirten bir kodlama sistemi eklenmiştir. D harfi, deprem bölgesindeki katılımcılar, S harfi Depremi yaşamamış Samsun ilindeki katılımcıları temsil etmektedir. Sonraki numaralar ise katılımcıların yaş gruplarıyla ilgilidir: 1: 7-12 yaş; 2: 13-18 yaş; 3: 19-22 yaş; 4: 23-33 yaş, 5: 34 ve üstü. Bu numaralardan sonra gelen K harfi kadın katılımcıları, E harfi erkek katılımcıları belirtmektedir.

Depremi nedensel- açıklamalarıyla ilgili cevaplar doğrudan bu araştırmanın odak noktasında olmamakla beraber, nedensel boyutların daha iyi anlaşılmasında yarar sağlayacağı için verilmiştir. Nedensel açıklamalardaki temaların her biri için, “İç veya Dış”, “Sabit veya Değil”, “Kontrol edilebilir veya Edilemez” şeklinde nedensel boyutlar (Weiner, 1985) kodlandığında ortaya ilginç bir manzara çıkmaktadır. Hem doğal Nedenler hem de İlahi Nedenler Dışsal, Sabit ve Kontrol Edilemez görülmektedir. Ancak Hatalı Yapılanma Teması ele alındığında katılımcıların bu nedeni büyük oranda yine Dışsal fakat Geçici ve Kontrol Edilebilir olarak gördükleri bulunmuştur.

“Depremi verdiği zararda insanların rolü nedir?” sorusuna verilen cevaplardan büyük çoğunluğunu Hatalı Yapılanma oluşturmaktadır. İnsanlar, sulak alana yerleşim yaptıkları, malzemenen çaldıkları, çok katlı binalar yaptıkları için hatalıdır. Japonya ve Tayvan örnekleri sıklıkla verilerek,

depremlerin oralarda da olduğu ama çok az can kaybıyla sonuçlandığı, dolayısıyla depremin verdiği zararda hatalı yapılanmayla insanların rolünün olduğu ifade edilmektedir.

- Zaten Adapazarı'nın yapısında var yani şöyle yeri kazmaya başlayın bir 15-20 santim kazınca bir sulanma su çıkıyor (D3E)

-... buraya 3 kat veriyorlar insanlar daha iyice 4 kat 5 kat olsun, en azından 3 kat veriyorsan 3 kat olmalı (D5K)

- şimdi Gölcük'te 40 site, 40 site de yerle bir olur mu? olmaz. ama, 40 site de yerle bir. neden? oradan çalmış, buradan çalmış, buradan çırpılmış (D4E)

... şimdi Japonya'da da deprem oluyor orda üç beş kişi ölüyor burda binlerce insan ölüyor. Bu nedir? İnşaat malzemelerinin eksikliği. (S5E)

- Bence % 50. İnsanlar binaları yaparken ne kadar demirden çimentodan çalışırsa depremde onlara o kadar zarar verir. Görüyoruz Tayvan'da 7.4 oldu ölen sayısı 10-15 falan. İstanbul'da bir deprem oluyor ölü sayısı 20 bin. (S3E)

Depremin verdiği zararda katılımcıların bireysel rolü sorulduğu zaman, en fazla verilen cevap "Benim rolüm yok" olmuştur. Bazı katılımcılar bu soruya şaşırılmış ve "Benim ne zararım olabilir ki?" şeklinde cevap vermişlerdir. Bazı katılımcılar bir rollerinin olmadığını çünkü henüz küçük olduklarını, inşaatla uğraşmadıklarını ya da deprem bölgesinde yaşamadıklarını söylemişlerdir.

- Deprem işte yani kimsenin istemediği birşey bizim yani ne tür bir zararımız olabilir ki? (D3G3E)

- Hayır, fay hattını biz yapmadık. (S1E)

- Bu zararda benim bir rolüm olacağını sanmıyorum çünkü ben bir daha çocuğum yani.. (D1K)

- Benim rolüm şu anda çok az çünkü ben sadece kendime ve aileme yararlı olabilirim böyle bir deprem anında. Çünkü ben öğrenciyim ve mimarlık gibi konulara uzak kaldığım için şu anda bir şey yapamayız. (S2E)

- Orada bulunmadığım için pek olmaz herhalde. (S2E)

- Deprem bölgesinde yaşamadığım için sanırım yok. (S2K)

- Deprem bölgesiyle bir alakam olmadığı için zannetmiyorum. (S4E)

Depremın zararında bireysel rolleri sorulan katılımcıların bazıları, yanlışlara engel olmadıkları için zararlarının olduğunu belirtmişlerdir.

- Kiracıyım, evin sağlığını sormalıydım. (D2K)

- Bu ülkede yaşıyorsak % 65 biz suçluyuz. Etrafımızdaki yanlışları görüp onları durdurmadıktan sonra biz de suçluyuz. (D4E)

- Evler yapılırken kontrol etmemiz lazım. Evler yapılırken müteahhidi kontrol edip sağlam malzeme kullansaydık böyle olmazdı. (S5E)

- Benimde var toplumumuzun da var.Yani biz o mühendisleri müteahhitleri iyi eğitmiş olsaydık belki o kadar insan ölmeyecekti. (S3E)

“Aynı facianın tekrar olmaması için neler yapılabilir?” sorusuna verilen cevaplar arasında en çok hatalı yapılanın önlenmesi ve daha bilinçli bir yapılanmayla depremin bu kadar zarar vermesinin engellenebileceği söylenmektedir.

- Tabi yani bu kadar yüksek binaların olmaması su olan yerlere yani zaten Adapazarı'nın çoğu yeri su nehir geçiyor altından yani daha dikkat edilmesi lazım. (D3K)

- Evler depreme dayanıklı yapılabilir,fazla katlı yapılmaması daha iyi başka bir şey yapılamaz tabi ona göre artık deprem olurken ona göre daha nasıl diyeyim ;çelik masalardan bahsediyorlardı bilmem onun gibi şeyler yapılabilir (D4K)

- Aynı facianın tekrar olmaması için evler sağlam yapılmalı,her şey sağlam olmalı,evler en çok üç katlı olmalı,evler sağlam hiçbir şeyi eksik olmadan yapılmalı. (S1K)

- Depreme dayanıklı yapılar yapılmalı, imtiyaz olmamalı. Fay hattının geçtiği yere göre yapılaşma yapılmalı. Zemin raporu yapıp ona göre bina yapılmalı. (S4E)

Aynı facianın tekrar olmaması için ikinci olarak deprem hakkında bilinçlenmeden bahsedilmektedir.

... eğitime ve bilime önem verilirse çok şeyin önene geçilebilir yani güzel şeylerin olma ihtimali çok fazla olur. (D3E)

- Yani aynı facianın şimdi o kadar bilgim yok. Yani depremden korksunlar bilinçlensinler. Üstlerine düşen görevleri büyük kurumlar ve devlet insanlara aktarmaları gerekiyor. (S3E)

- Üniversitelerde daha iyi inşaat mühendisi eğitimi alan insanlar yetiştirilir. İnsanların kendisini yetiştirmesi gerekiyor en azından insanların hayatını önemli olduğu kanısına varmaları gerekiyor. (S3K)

- Her bölgede sivil savunma toplantıları yapılmalı. İnsanlar bilgilendirilmeli. Avrupa'da her insan % 100 doktordur. Bizde uyduruk kaydırcı bilgilendirmeler. Bunlar çok ayıp. (S4E)

Deprem karşısında toplumsal olarak neler yapılabileceği sorulduğunda, katılımcılar büyük bir yüzdeyle Bilinçlenme ve Önlem almaktan bahsetmişlerdir.

- Toplum olarak bilinçlenelim. Binalar daha sağlam ve az katlı olabilir. Halk eğitilebilir. (D3E)

- Deprem olmadan önce mühendislerimiz ve belediye kontrol edilmeli. Halk bilgilendirilmeli, sonra da yardım hizmetleri yerine ulaştırılmalı. (D2K)

- Bilinçlenebilir.Eğitilebilir. Herşeyin devletten beklenmemesi gerekir ama insanın kendisini.Mesela okullarda ders olarak okutulabilir.Halk eğitim merkezleri falan birşeyler yapılabilir. (S3E)

- İnsanlar bilinçlendirilebilirler. Gerekli önlemler olarak diyorlar ama yatağın yanında işte su kuru malzemeler falan onlar olabilir başka birşey diyemem. (S3K)

Deprem karşısında toplumsal olarak yapılabilecekler arasında en fazla bahsedilenlerden biri de yardımlaşma ve dayanışmadır. 17 Ağustos depreminde Türk halkının yardımseverliğini fazlasıyla gösterdiği ve bundan sonraki olası depremlerde de toplumsal olarak yardımlaşma ve dayanışmanın devam etmesi gerektiği belirtilmektedir.

- Yardıma muhtaç olan kişilere yardım etmeliyiz. Onların barınacak yerleri yoksa kendi evimize almalıyız. Onlar büyük bir başışta bulunmalıyız. Para başışında. Onlara para toplayarak ev yapmalıyız kampanya başlatmalıyız. (S1E)

- Toplumsal olarak sende fazla bir şey olmadıktan sonra yapabileceğin bir şey yok. Yapabileceğin şey manevi olarak destek,elinden geldiği kadarıyla ekmeğinden suyundan düşüncelerinden paylaşım. (S4K)

- Yapılabileceğin en güzelini geçtiğimiz depremde Türk milleti verdi. Yiyeceğini, giyeceğini paylaştı. Maddi olarak,manevi olarak, manevi olarak duayla her türlü yardımı yaptı. Devlet hiçbir şey yapmadı. (S4E)

- Toplumumuz yardımsever bir toplum ama yardımın bilinçli yapılması gerekir. Ekipler Oluşturarak yardımın ziyan olmadan yerine ulaştırılması lazım. (S4E)

Deprem karşısında bireysel olarak neler yapılabileceği sorulduğunda, tıpkı toplumsal olarak yapılabileceklerle verilen yardımlaşma cevabı gibi bireysel olarak da yardımlaşmadan bahsetmişlerdir.

- Depremden sonra,hiç birşey yapamam etrafımda eğer bana ne biliyim yani yardıma muhtaç birileri varsa yani yer alabilirim.Elimden geldiği kadar ona yardım edebilirim yani başka hiç bir şey.. (D3K)

- Önceden etkilenmiyordum, şimdi bütün yardım kuruluşlarına katılıyorum. (D49G2K)

- Bütün imkanlarımı zarar görmüş insanlara, zararlarını hafifletmek için, maddi ve manevi destek vermek için kullanırım. (D5E)

- Gene maddi manevinin yanında Yine deprem bölgesine gidip oradaki çocuklarla bir araya gelip onları psikolojik yönden rahatlaması için öğretmen adayı olarak eğitim yönünden psikolojik yönden onlarla diyalog haline geçebilirim. (S4K)

Bireysel olarak yardımlaşmanın yanı sıra ikinci olarak, deprem hakkında kendilerini ve etraflarını bilinçlendirebileceklerini, depreme karşı önlem alabileceklerini belirtmişlerdir.

- Kendimi eğiterek, ailemi ve çevredeki insanları bilinçlendirebilirim. (D3E)

- Yani bu deprem hakkında kendim bilgileniyorsam diğerlerine de bir şeyler öğretmeliyim yani başkalarına da yardımcı olmalıyım. (D2K)

- Ailem ve kendim için herşeyi. Kolonların falan nerde olduğunu bilmiyordum mesela evin neresinde saklanılacağını daha dayanıklı birşeyler ailemin yaptırmasını masa filan diyorlar. Onları sağlattırmaya çalışırdım. (S3K)

- Deprem konusunda bilinçlenebilirim. Deprem anında neler yapmam gerekiyor.O anda insanlara nasıl yardım edebilirim. Yada ilkyardım yapılması gerektiğinde neler yapılabilir. Bunlar basit şeyler ama gerekli olan şeyler değil. İkincisi de gerçekten iyi yöneticilerin gelmesi için elimden geleni yapmalıyım (S4K).

Yukarıdaki dört soruya en fazla verilen bilinçli yapılanma, önlem türü cevaplar, ilk bölümde tartışılan "Depremi insanlar için ders olup olmadığı sorusu"na verilen cevaplar arasındaydı. Depremden önce insanlar deprem hakkında daha bilgisizken bilinçlenme olmuş, depremle birlikte hatalı yapılanmanın sonuçları görülmüş ve alınması gereken önlemler farkedilmiştir.

- yani işte daha dikkatli olmaları lazım yani gelecek nesillere anlatmaları lazım böyle böyle yüksek binalar yapılırsa böyle olur. Adapazarı'nın bu yerleri çok kötü öyle. (D4K)

- Buna katılıyorum. Şöyle ki evdeki bazı eşyaların gereksiz olduğu, avizelerin vitrinlerin yararsız olduğu. Çünkü en büyük zararlar bunlardan geldi. (D5E)

- Bence de doğru. Kendi güvenliklerini sağlasınlar. Kendilerine yaşamak için daha önem versinler. (S2E)

- Ders oldu ben aslında buna katılmak istemezdim ama bir bakıma öyle. İnsanların eksiklikleri su yüzüne çıktı. Mimarların ve mühendislerin öyle olmaması gerekiyordu ama Japonya'da da hergün deprem oluyor ama Türkiye'deki kadar hasar olmadı. (S4K)

Sorumluluk başlığı altında tartışılan sorulara verilen cevapları kısaca özetlemek gerekirse, hatalı yapılanmaya dikkat edilmesi, bilinçlenme ve önlem alınmasının önemi ve yardımlaşma ve dayanışmanın rolü çok büyük oranda verilen cevaplardır.

Depremi verdiği zararda insanların rolü sorusuna verilen cevaplarda, katılımcılar tarafından sorumlu olarak en fazla "İnsanlar", "Onlar" ve "İnşaatçılar" belirtilmiştir. Zararda katılımcıların bireysel rolleri sorulduğunda ise en fazla yüzdeyle "Benim rolüm yok" diyenler gelmektedir. Her iki soruda da verilen cevaplar, katılımcılar tarafından depremin zararındaki sorumluluğun üstlenilmediğini göstermektedir. Katılımcılar, zararı "ötekilere" atfederek sorumluluk almamışlardır. Depremi verdiği zararda, kendileri hariç başkaları sorumludur.

"Aynı facianın tekrar olmaması için neler yapılabilir?" ve "Deprem karşısında toplumsal olarak neler yapılabilir?" sorularının cevaplarında büyük oranda edilgen yapı kullanılmıştır (yapılmalı gibi). Ancak bu cevap türünün verilmiş olması sorunun yapısından kaynaklanıyor olabilir, zira soru da edilgen yapıdadır. Öte yandan, soru edilgen yapıda olsa da, bazı katılımcılar bundan sonra depreme dair yapılması gerekenlerle ilgili cevap verirken "biz" öznesini kullanmış ve yapılması gerekenlerle ilgili sorumluluğu üstlenmişlerdir.

Deprem karşısında bireysel olarak neler yapılabileceği sorusunda, katılımcılar yardımlaşma ve bilinçlenme yoluyla bireysel bir şeyler yapabileceklerini söyleyerek öneriler getirmişlerdir. Yukarıda depremin verdiği zararda bireysel rol ve insanların rolü sorulduğunda zararın sorumluluğu

“ötekine” yüklenmişti. Stratton (1997), insanların rahatsız edici düşüncelerini halka atfettiklerini, suçu üstlenmediklerin veya bunlarla kendilerinin başetmeyi düşünmediklerini belirtmektedir. Ayrıca, Semin ve Manstead (1983), kazalarla yapılan sorumluluk atıfları çalışmalarında, kazanın derecesi ne kadar ciddiye şans faktörü yerine faile yapılan atıflarda artış olduğunu ifade etmektedirler. Çünkü şans herkesin başına gelebilecek birşeydir ve faile atıf yaparak kazaların kendi başlarına gelme olasılığını azaltırlar. Burada da depremin verdiği zarar “öteki”yle ilişkilendirilerek katılımcılar bu zararın kendi başlarına gelme olasılığını azaltmaktadırlar. Ancak, depremle ilgili bundan sonra yapılacaklar konusunda yardımlaşma teması önemli bir yer tutmaktadır. Katılımcılar zararda, “öteki”ni sorumlu tutsalar da yardımlaşmanın yapılması gereken bir şey olduğunu düşünmektedirler. Weiner’in (1985) yaptığı bir çalışma, karşıdaki kişi kontrol edemediği bir kötü durumla karşılaşursa, insanlarda yardım etme temayülünün daha fazla olduğunu göstermektedir.

Özetle, yukarıdaki dört sorunun cevaplarında bahsedilen sorumluluk temaları, katılımcıların 17 Ağustos depremiyle ilgili herhangi bir sorumluluk almak istemediklerini göstermiştir. Öte yandan, katılımcılar depremle ilgili gelecekte yapılabilecekler konusunda toplumsal ve bireysel sorumluluğu üstlenmişlerdir.

Bu dört sorudaki sorumluluk atıfları, “Biz” ve “Ben” diyenlerin cevabı “İçsel”, diğerleri “İçsel olmayan” şeklinde iki kategoriye ayrıldığında, Depremi verdiği zararda insanların rolü cevaplarında eğitim seviyesi ile İçsel atıflar arasında bir ilişki bulunmuştur. Eğitim seviyesi arttıkça İçsel atıf yapma oranı da artmaktadır. Yine, bu soruların cevaplarındaki içsel atıfların oranı, sorumluluk puanıyla beraber artmaktadır. Bu da, eğitim seviyesinin sorumluluk atıflarını da etkilediğini göstermektedir. Ayrıca, sorumlulukla ilgili tutumlarla sorumluluk atıfları arasında da ilişki vardır. İçsel atıfların kategorilendirilmesiyle ilgili dikkat edilmesi gereken ve bundan sonraki çalışmalarda hesaba alınması gereken bir nokta, “Biz” cevaplarında kişinin gerçekten kendini de sorumluluk grubunun içine dahil edip etmediğinin iyice incelenmesi gereğidir. Katılımcılar “Biz” diyerek sorumluluğu üzerlerine almış da olabilirler, bu “Biz”in içine “Ben”i dahil etmeyerek sorumluluğu dışsallaştırmış da olabilirler. Bu çalışmada, katılımcılardan daha açıklayıcı cevaplar istenmemesi dolayısıyla bu nokta belirsiz kalmıştır.

Moscovici, günlük hayatta kutsala ilişkin bilgi ve düşüncenin yaşadığı toplumların sosyal temsillerine bir açıklama getirmemesiyle eleştirilmektedir (Paker, 2000). Billig (1991) ise yeni fikirlerin eskileri tamamen

değiştirmedigini, dolayısıyla yerlerini almadıklarını, aksine yeni ile eskinin bir arada olabileceklerini iddia etmektedir. Bu çalışmada da sorumlulukla ilgili açıklamalar incelenirken “hatalı yapılanma”, “bilinçlenme” gibi bilimsel bilgi kaynaklı açıklamaların yanı sıra dini alandan gelen açıklamalar da görülmektedir.

Depremi verdiği zararda insanların rolü sorusunda, günah işledikleri, kötülük yaptıkları, artık eski değerleri önemsemedikleri için insanların depremde rolleri olduğu belirtilmektedir.

- Ya işte insanlar çok günah işler yani çok günahları olur.Yani Allah da salları yani deprem onları korkutmak için (D2K)

- Mesela hırsızlık yaptığından,günah işlemekten o yüzden (D1E)

- İnsanların rolü fazla. Kendilerine gelmeleri, tövbe etmeleri, Allah'a yalvarmaları lazım. (D4K)

- Çok kötü felaket yaşıyorlar, evsiz kalıyorlar. İnsanlarda terbiye falan kalmadı. Bizlerin de rolü var. Pis kelimeler laflar söylüyor çocuklar. (S1K)

- Bazıları kötülük yapıyorlar. İnsanların suçu terbiyesizlik, tecavüz edenler var. Allah ne yaptıklarını görüyor, deprem olur. (S1E)

- Açık gezmek, çıplak gezmek herşey bizde. Büyük saygısı yok, küçük sevgisi yok, müteahhitlerde suç bulundu. Şimdi sağlam yapıyorlar. (S5K)

“Depremi verdiği zararda sizin rolünüz” sorusunda, yine benzeri şekilde, katılımcılar kendilerinin de bir rolü olabileceğini çünkü diğer insanların yaptığı kötülükleri, dini görevlerini yerine getirmemeyi kendilerinin de yaptığını ifade etmektedirler.

- Yani ne biliyim, hepimiz imtihan edileceğimize göre hepimizin belli şeylerden yüzünden imtihan edileceğimize göre bu da yani bizlere bir uyarı belki de bizde o an çok unutmuştuk, bizimde hatırlamamız gerekiyordu. Kendimizi çok dünyaya kaptırmıştık,birazda öteki dünyayı düşünenler açısından. (D3K)

- İnsanların yaptığı herhangi bir şeyi bizde yapıyoruz. Faiz yiyoruz bizde faiz yiyoruz işte ne biliyim içki diyoruz bizde içki içiyoruz bizim rollerimizden biride bu... (D4E)

- Vardır herhalde her insanın vardır. Allah'a karşı yaptıklarımız başta vardır. Aslında şu anda yoktur da ilerde olabilir yani. (S2K)

- Hepimizin yaptığı günahların bedeliydi. Bunda mutlaka benim işlediğim günahların payı da var diye düşünüyorum. Bu çok üzücü (S4K).

“Aynı facianın olmaması için neler yapılabileceği” sorulduğunda verilen cevaplar arasında bol dol dua edilmesi, ibadetlerin yerine getirilmesi, Allah’a daha çok yakınlaşılması gerektiği belirtilmektedir.

-Allah'a şükretmemiz lazım,dua etmemiz lazım,çocukların yaralanmaması ölmemesi akrabalarını da onlar. (D1K)

- Ne biliyim bol bol dua edilebilir, bol bol dua edebiliriz. (D4K)

- dua dilmeli,namaz kılınmalı o kadar. (D1E)

-Olmaması için insanların hırsızlık yapmamaları, Allah’a falan küfretmemeleri, onlar olmazsa belki deprem olmaz. (S2E)

- Dua etmeliyiz Allah'a. Başka elimizde bir şey yok. (S4K)

-Dini boyutuna gelirse, daha çok Allah 'a daha çok yönelmek, emirlerine riayet etmek. Ama biz insanlar nankörüz. Bu cezalar bizim çok kısa süre hatırımızda kalıyor. Sonra yine dünya hayatına sıkıca bağlanıyoruz. Allah'la daha çok diyalog kurmamız lazım. (S4K)

“Deprem karşısında toplumsal olarak ne yapılabilir?” sorusunda da benzeri şekillerde dini hayatın yeniden yaşanmaya başlanması gerektiği anlatılmaktadır.

- Toplumsal olarak halkı meselâ, ne biliyim halkı şey yapmak lazım, yani şöyle düşündüm kedime göre, meselâ belli günlerde Cuma günlerinde halkı namaz,camilerde veya ne bileyim erkekleri,bayanları da belli bir arada toplayıp bu tür şeyleri yararlarından bahsedilmesi yani din konuları bahsedilmesi lazım,iyice dini unuttuk yani açıkcası.2000 yılına geldik fakat dinimizi unuttuk buna inanıyorum (D4E)

-Onlar çadırda kalmak zorundalar. Allah'a şükrederler. Allah'a şükrederler,çocuklarım yaralanmasın,deprem olmasın derler. (D1K)

-İbadetimizi tam yapmamız lazım ki böyle kötü olaylar olmasın (D2E)

Deprem karşısında bireysel olarak ne yapılabileceği sorulduğunda da katılımcılar ibadetlerini yapabileceklerini, dua edebileceklerini ifade etmişlerdir.

- Ben Allah'a şükrederim kimsenin yaralanmamasını, ölmemesini bu depremin yaşanmaması bunlar. (D1K)

- kişisel olarak fazla bir şey düşünmedim, ama helal kazanıp, helal yedikten sonra herhalde başımıza böyle bir şey gelmezdi diye düşünüyorum. (D4K)

- Okul nedeniyle Cuma namazlarını kılamıyorum. Akşam namazlarını evde kılabılırız. Ama banyo, yemek falan derken o da gidiyor. Yapmamız gerekli. (D2E)

- Manevi elimden gelirse teselli gibi, olmaması için dua ederiz. (S5E)

Bilimsel alandan ve dini alandan gelen açıklamalar kimi zaman da aynı insanlar tarafından kullanılmıştır. Sırasıyla “Deprem karşısında bireysel olarak neler yapabilirsiniz?”, “Aynı facianın olmaması için neler yapılabilir?” ve “Deprem karşısında toplumsal olarak neler yapılabilir?” sorularına sırasıyla verilen, aşağıdaki cevaplar bu tip cevaplardandır.

- ev falan yapmadım bir zararım bu mahiyette, manevi olarak bir zararım olabilir bizlere bir uyarı belki de, kendimizi çok dünyaya kaptırmıştık (D3K)

-Aynı facianın “deprem Allah’tan gelen bir şey. Uygun binalar kurulması lazım (D5K)

- yapılacak çok şey var. Başımızdakilere dikkat etmeliyiz. Helal kazanıp yemeliyiz (D4K)

Bu çalışmada, aynı kişilerin hem dini alandan gelen açıklamaları hem de bilimsel alandan gelen açıklamaları kullanma oranıyla ilgili detaylı analizler yapılmamış olması araştırmanın eksiklerindendir. Ancak istatistiksel analizlerin eksikliğine rağmen, verilen cevaplarda bu birlikteliğe rastlanmaktadır. Sosyal

Temsiller Teorisinde bilimsel bilgi ile sağduyusal bilginin bir arada kullanılıyor olması yeni yeni ele alınmaya başlanmış bir tartışma konusudur (Paker, 2000; Wagner, Duveen, Themel ve Verma, 1999; De Rosa, 1993; Küçükcan & Köse, 2000). Araştırmacılar, dini ve seküler şeklinde ifade ettikleri açıklama biçimlerinin bir çatışma halinden ziyade insan zihninde bir arada bulunduğunu ifade etmektedirler.

Billig (1991), Moscovici'nin bugünkü popüler bilincin tamamen sosyal temsillerden oluşmadığını ancak nesneleşmiş bir yapıya doğru gittiğini ima ettiğini belirtmektedir. Ancak Billig'e göre gelecek ille de maddeci ve nesneleşmiş bir bilinçle idare edilmeyecektir. Son yıllarda Batıda dinsel bilinçteki büyüme, gündelik hayatta aşkınlaştırmanın belki de nesneleşme kadar baskın olabileceğini göstermektedir. Billig'e göre, modern bilinç nesneleşmiş ve aşkınlaşmış öğeleri, maddeci ve doğaüstü inançları, bilimselleşmiş sağduyuyu ve daha eski inanç kalıplarını kendi içinde bir arada barındırabilir. Nitekim de bu çalışmanın bulguları böyle olduğunu ima etmektedir.

Depremın zararındaki etkileri ve gelecek depremlerle ilgili yapılabilecekler sorulduğunda katılımcılar, bilinçli yapılanma, deprem hakkında bilinçlenme, dayanışma gibi bilimsel evrenden gelen cevapların yanı sıra dini sorumlulukların yerine getirilmesi türünden de cevaplar vermişlerdir. Bu cevaplar da dini evrenle bilimsel evrenden gelen cevapların bir aradalığına güzel bir örnek teşkil etmektedir. Ama bu birlikteliğin ne yapıda bir ilişki gösterdiği, yani ilişkinin kendisi hakkında çıkarımlar öne sürmek bu çalışmanın hedefini aşmaktadır. Bu çalışmayla birtakım ön veriler elde edilmiştir, ancak bu birlikteliğin yapısına dair daha geniş bilgi, katılımcılarla yapılacak derinlemesine mülakatlar yardımıyla elde edilebilir.

Bu çalışmada ortaya çıkan sorumluluk atıflarının bir de Heider'in sorumluluk kriterleri bakımından değerlendirilmesi ve onun gelişimsel modeli çerçevesinde tekrar ele alınması ilginç olacaktır.

Kaynakça

- Billig, M. (1991). *Ideology and opinions*. Sage Publications, London.
- Cesur, S., Şendil, G., Çınar, G., Kızıldağ, Ö. & İşman, Ş. (2000). Marmara Depremini Yaşayan Çocuk ve Gençlerin Psikolojik Tepkilerinin, Annelerinin Tepkileriyle Karşılaştırılması. XI Ulusal Psikoloji Kongresi'nde sunulmuş bildiri. Ege Üniversitesi, İzmir.
- Demirtürk, B. (1987). A preliminary towards the development of the Turkish form of the California Psychological Inventory. Unpublished MA Thesis, Bogazici University, Istanbul.
- De Rosa, A.S. (1993). Social representations and attitudes: Problems of coherence between the theoretical definition and procedure of research. *Papers on Social Representations*, 2 (3), 1-15.
- Ergun, G., Kılıç, B. & Mrkaljevic, S. (1998). The relationship between moral reasoning and religion in Turkish society. Unpublished manuscript, Bogazici University, Istanbul, Turkey.
- Hewstone, M. (1989). *Causal attribution*. Basil Blackwell, Oxford.
- Kötehe, G. (1999). Religious orientation and personality. Unpublished master's thesis, Bogazici University, Istanbul, Turkey.
- Küçükcan, T. & Köse, A. (2000). *Doğal felaketler ve din*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul.
- Morris, M. W. & Peng, K. (1994). Culture and cause: American and Chinese attributions for social and physical events. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(6), 949-971.
- Moscovici, S. (1984). The phenomenon of social representations. In M. Farr and S. Moscovici (Eds.), *Social representations*. Cambridge University Press.

- Moscovici, S. & Hewstone, M. (1983). Social representations and social explanations: From the 'naive' to the 'amateur' scientist. In M. Hewstone (Ed.) *Attribution theory*, Oxford:Blackwell.
- Paker, O. (2000). Üniversite gençleri arasında laikliğin ve modernliğin sosyal temsilleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Stratton, P. (1997). Attributional coding of interview data: Meeting the needs of long-haul passengers. In N. Hayes (Ed.) *Doing qualitative analysis in psychology*, Psychology Press.
- Semin, G.R. & Manstead, A.S.R. (1983). *The accountability of social conduct – A socialpsychological analysis*. Academic Press.
- Şendil, G., Cesur, S., Toker, F., Kızıldağ, Ö., Çınar, G., Şeref, B. & İzgi, G. (2000). İzmit Bekirpaşa Cephanelik Çadır Kent'te Yaşayanların Psikososyal Profili. XI Ulusal Psikoloji Kongresi'nde sunulmuş bildiri. Ege Üniversitesi, İzmir.
- Tolunay, A. (2001). The relationship between religiosity, dogmatism and moral reasoning. Unpublished master's thesis, Bogazici University, İstanbul, Turkey.
- Wagner, W., Duveen, G., Themel, M. & Verma, J. (1999). The modernization of tradition: Thinking about madness in Patna, India. *Culture and Psychology*, 5(4), 413-445.
- Weiner, B. (1985). An attributional theory of achievement motivation and emotion. *Psychological Review*, 92(4), 548-573.

